

FRANZ SCHUBERT: STÄNDCHEN

(JEAN DOUËL ÁTIRATA)

I. Életrajz

Franz Schubert a korai német romantika egyik legjelentősebb zeneszerzője két korszak, a klasszicizmus és a romantika határán élt és dolgozott. Lichtentalban (Bécs egyik külvárosa) látta meg a napvilágot 1797. január 31.-én a család 12. gyermekeként. Édesapja Franz Theodor, tanító; édesanyja Elizabeth Vietz szakácsnő volt. Schubert tehetsége már kisgyermek korában megmutatkozott, ezért eleinte édesapja tanította a zene művelésére. Mivel Schubert hamar megtanult mindent, amit édesapja tanítani tudott, 7 éves korában Michael Holzer, a lichtentali templom kórusvezetője és kántora vette szárnyai alá. A lichtentali évek alatt összhangzattant és éneket tanult, emellett hegedűn és orgonán is jól játszott. 1808-ban (11 éves korában) felvételt nyert a királyi udvari kórusba és a bécsi konviktusba is, ahol 5 évig zeneszerzést tanult a császár és király főkarmesterétől, Antonio Salieritől. Ezalatt az idő alatt (1810) komponálta első művét, a G-dúr fantáziát (négykezes zongorakompozíció). A következő művét, az I. C-dúr vonósnégyest nem sokkal ezután (1812-ben) szerezte. 1813-ban édesanyja halála után elhagyta a konviktust, és elvégezte a segédtanítói iskolát a Szent Anna Tanítóképzőben. Eleinte édesapja mellett tanított, de számára a zene művelése sokkal több örömet szerzett, ezért a komponálásban keresett megnyugvást. 17 éves korában a lichtentali templom centenáriumi ünnepségén saját F-dúr miséjét vezényelte. A lichtentali évek alatt született dalai közé tartozik a Rastlose Liebe (Nyughatatlan szerelem), Gretchen am Spinnrade (Margit a rokkánál) és talán egyik legismertebb műve, az Erlkönig (A rémkirály). 21 évesen elhagyja a tanítói pályát abban reménykedve, hogy saját műveinek bevételeiből meg tud élni. Ez azonban sokkal nehezebb volt, mint gondolta. Összeköttetések hiányában nem jutott álláshoz, így rendszeres jövedelemmel nem rendelkezett, rossz körülmények közé kényszerült. A megélhetés reményében alkalmanként zeneórákat adott, például gróf Esterházy János lányainak is (ezen órák révén jutott el Schubert kétszer is Magyarországra: 1818, 1824). 1820-1828-ig egy rendkívül termékeny korszak következett, sorra keletkeztek operái, szimfóniái és vonósnégyesei. Pályázatot nyújtott be a bécsi udvar karnagyi állására, azonban nem nyerte el a posztot. Életének utolsó évei viszonylag jól teltek. Barátai segítségével ún. Schubertiádákat

tartott, ahol verseket és novellákat olvastak fel és muzsikáltak. Schubert megzenésítette Goethe, Heine, Schiller és Shakespeare számtalan versét. Életében két dalciklust alkotott: A szép molnárlányt és a Téli utazást, a harmadik dalciklusát (Hattyúdal) halála után Tobias Haslinger adta ki. 1828. novemberében tifuszt kapott, s néhány nap múlva, 1828. november 19.-én, 31 éves korában elhunyt.

II. A „Lied”

Schubert zeneszerzői stílusára nagy hatással voltak mind a klasszikus, mind a romantikus stílusjegyek. Általában Schubertet a romantikához sorolják, azonban hangszeres művei inkább a klasszikához sorolandók. Dalai, a német Lied képviselői kifejezetten szubjektív kompozíciók, amelyekben a szerző egyéni érzelmeit fejezi ki és mélyíti el, ezzel teremtve meg a romantikához való szoros kapcsolatot. Schubert a korszak első jelentős komponistája volt, aki a dalok terén kimagaslót alkotott. Schubert dalait Frank Oszkár öt dallamtípusra osztja. Első csoportba a népies, „naiv” dallamokat, a másodikba a „vándorló” dallamokat sorolja. Azt követően a törtakkordos dallamok, „szárnyaló” dallamok és a lírikus dallamok következnek. Ez utóbbihoz sorolja a Ständchen-t is, melynek szövegét Ludwig Rellstab német költő írta. A lírikus dallamok hangvétele sokban eltér a népi melódiáktól. Némelyik dallam gyengéd és panaszos, míg mások szenvedélyesek vagy éppen enyelgőek. A Ständchen-re leginkább az álmodozás és esdeklés jellemző. Schubert nagy figyelmet fordít a zongoraszólam komponálására. Már a dal előjátéka olyan jellegzetes kísérő motívumokat tartalmaz, amelyek nagyban meghatározzák a dal karakterét. Ez a kísérő motívum az egész mű alatt elterülő ostinatóvá válik. Több esetben a kíséret egyenletes mozgásából egy határozott körvonalú ív keletkezik, mely szinte ellenszólamként funkcionál és bontakozik ki. Schubert dalainak vázát a bécsi klasszika nagymestereitől, Mozarttól és Beethoventől vette, majd a maga érzelmeihez és hangulatvilágához igazította. Dalkíséreteiben a klasszikus harmóniafüzések és mozgásformák lépten-nyomon megtalálhatóak. Ezek a klasszikus formák Schubert műveiben legtöbbször más, szinte önálló jelentést hordoznak magukban. A Ständchen kíséretét leginkább a lengő mozgások határozzák meg. Schubert dalainak kíséretében a zongoraszólam sokszor azonos az énekszólammal, de ez a Ständchen-ben csak bizonyos helyeken figyelhető meg. A mű végén (szinte a teljes harmadik strófa alatt) a zongoraszólamban is megjelennek az énekszólam motívumai. Ezek a zeneszerzési apróságok emelik a mai kor számára is magas szintre Schubertet.

III. Schubert kapcsolata a költészettel

Schubert sok dalához az őt megelőző korok legnagyobb költőitől szerzett ihletet. Választásainak legvalószínűbb oka, hogy igyekezett minél jobban a saját érzelmeinek kifejezésére törekedni, melyre csak ezek a kivételes versek képesek. Már korai műveiben is nagymúltú költők tollából származó verseket dolgozott fel. Első ilyen sikerei a Margit a rokkánál és az Erlkönig. Mindkét művét Goethe verseire komponálta. Már ezekben a korai alkotói években is érettség, szuggesztivitás és eredetiség jelenik meg műveiben, amelyek alapját képezik a későbbi Lied-nek. Szintén több szerzeményének képezik alapját Schiller versei is. Emellett Heine és Shakespeare verseire is több dalt írt, melyek hozzájárultak az új műfaj megerősítéséhez.

Az eredeti vers Ludwig Rellstab tollából:	Réti József által énekelt fordítás:
<i>Leise flehen meine Lieder</i>	<i>Halkan száll az éjszakában</i>
<i>Durch die Nacht zu Dir;</i>	<i>lágym dalom feléd</i>
<i>In den stillen Hain hernieder,</i>	<i>Jöjj el édes,</i>
<i>Liebchen, komm' zu mir!</i>	<i>mert a vágyam régen érted ég</i>
<i>Flüsternd schlanke Wipfel rauschen</i>	<i>Vár rád a lombok árnya,</i>
<i>In des Mondes Licht;</i>	<i>hív holdas ég, hív holdas ég</i>
<i>Des Verräters feindlich Lauschen</i>	<i>Senki sincs ki minket látna,</i>
<i>Fürchte, Holde, nicht.</i>	<i>drága jöjj, ne félj, drága jöjj, ne félj</i>

<i>Hörst die Nachtigallen schlagen?</i>	<i>Halld az édes csalogány hangját,</i>
<i>Ach! sie flehen Dich,</i>	<i>lágym száll feléd</i>
<i>Mit der Töne süßen Klagen</i>	<i>Hangja fájó,</i>
<i>Flehen sie für mich.</i>	<i>panaszos vággyal szívért szívet kér</i>
<i>Sie verstehn des Busens Sehnen,</i>	<i>Ő megérte sóvár ajkam</i>
<i>Kennen Liebesschmerz,</i>	<i>néma fájdalmát, néma fájdalmát</i>
<i>Rühren mit den Silbertönen</i>	<i>Édes hangon kérve kérlek</i>
<i>Jedes weiche Herz.</i>	<i>drága, jöjj ki hát, drága, jöjj ki hát</i>

<i>Lass auch Dir die Brust bewegen,</i>	<i>Meg ne lássa, meg ne lássa jöttöd senki sem</i>
<i>Liebchen, höre mich!</i>	<i>Vágyban égve, szív repesve várok rád szívem</i>
<i>Bebend harr' ich Dir entgegen!</i>	<i>várok rád szívem,</i>
<i>Komm', beglücke mich!</i>	<i>úgy várok rád!</i>

IV. Schubert-Douël: Ständchen

Schubert ezen művét igen sokan átdolgozták és feldolgozták az évek során. Ilyen feldolgozást készített maga Liszt is zongorára. De a 20. században is rengeteg zeneszerző használta fel az eredeti Ständchen-t. Több hangszerre is átdolgozták, például hegedűre és zongorára, csellóra és zongorára, fuvolára és zongorára, de akadnak egészen rendkívüli, nagyzenekari feldolgozások is. Ennek egyik oka lehet, hogy eleinte a szerenád, mint műfaj inkább a vokális műfajok egyike volt, de az idő előrehaladtával (a romantika második felétől) a koncerttermek kedvelt kompozíciója lett. Jean Douël (francia zeneszerző, zenész) feltehetőleg a 20. század elején készítette el ezt az átíratot (kiadó: Les Nouvelles Editions Meridian, Vente exclusive en Suisse: Jean Cavalli Lausanne).

Az átírat az eredeti hangnemben (g-moll) lett átkomponálva zongorára. Az eleje teljes mértékben megegyezik a Schubert által írt művel, hiszen az az előjáték, azonban az ének helyett a zongora felső szólama kezdi el játszani a jól ismert dallamot, s ez így megy végig a mű teljes hosszán. A hangzás különlegességéhez hozzájárul a triolák és duolák állandó együtt szólása, amiknek pontos eljátszása pótolja, szinte teljesen helyettesíti az énekhang (vagy egyéb szólóhangszer) által betöltött szerepet. Jól látható, hogy az átírat mindhárom strófát tartalmazza. Az első kettő ugyan azonos, ám a játékmóddal jól el lehet őket különíteni. Az első és a második versszak között egy, az eredetivel azonos átvezetés található. A harmadik strófa előtt nincs átvezetés (mint az eredetiben). Az utolsó versszak szinte a semmiből indul el, egy határozott indítással, ami szinte indulószerűen markáns és pontozott ritmusokkal tarkított. Az utójáték is szinte azonos az eredetivel. A végét Douël D-dúr harmóniák felfelé ívelő felbontásával zárja, ezzel meghitt véget teremtve a műnek.

V. Összegzés

Schubert rövid, ám annál termékenyebb életét áttekintve, megdöbbenve tapasztalhatjuk, hogy milyen kevés művét játszik. Sokkal többször szerepelhetnének műsoron szerzeményei, hisze remek zeneszerző volt.

Legismertebb művei: Pisztráng ötös, Divertissement a la hongroise, C-dúr vonósötös, A-dúr zongoraötös, Wanderer-fantázia, szimfóniái (8), melyek közül a legismertebbek: a IV. c-moll (Tragikus) szimfónia, V. B-dúr szimfónia, VII. C-dúr szimfónia és VIII. h-moll (Befejezetlen) szimfónia, Moments musicaux, Stabat Mater, F-dúr oktett, Deutsche Messe, Alfonso und Estrella (opera), Fierrabras (opera), Die Zwillingsbrüder (opera).

Dalainak mennyiségét tekintve pontos adatot nem tudunk. Becslések alapján dalainak száma meghaladja a hatszázat, ami még mai szemmel is felfoghatatlan mennyiségnek számít, nem beszélve arról, hogy rövid komponálási ciklus alatt érte el ezt a csillagászati mennyiséget.

Schubert életét és munkásságát összegezve megállapíthatjuk, hogy korának egyik legkiválóbb zeneszerzője volt. Egyike volt a valaha élt legproduktívabb komponistáknak ezzel szolgálva örömünkre. Szerencsére napjainkban egyre többször hallani Schubert dallamokat, ami remek hír, hiszen egy korszak legmeghatározóbb zeneszerzője volt.

Felhasznált irodalom:

Frank Oszkár: A romantikus zene műhelytitkai; Schubert-dalok, 1994, Akkord Zenei Kiadó, Budapest

Frank Oszkár: A Schubert-dalok zenei kifejező eszközeinek áttekintése. In: Zenei konferenciák előadásai. Tanulmánykötet, 2003, SZTE JGYTFK Ének-zene Tanszék (18-20. oldal)

Szabolcsi Bence: A zene története, 1974, Zeneműkiadó, Budapest (359-401. oldal)

Székely Júlia: Schubertiáda, 1968, Magvető Könyvkiadó, Budapest (241-261. oldal)

https://epa.oszk.hu/00800/00835/00180/Mk_1997_11_03tallian.htm (letöltve: 2024. 04. 24.)

<https://rozsavolgyikiado.hu/media/kiadok/pdf/139465280.pdf> (letöltve: 2024. 04. 24.)

https://www.parlando.hu/2022/2022-1/Abraham_Mariann-Schubert.pdf (letöltve: 2024. 04. 24.)

<https://cultura.hu/kultura/franz-schubert-vilaga/> (letöltve: 2024. 04. 24.)

<https://www.filharmonikusok.hu/artists/franz-schubert/> (letöltve: 2024. 04. 24.)

<https://oxfordsong.org/song/st%C3%A4ndchen-4> (letöltve: 2024. 04. 25.)

https://m.zeneszoveg.hu/m_dalszoveg/109695/reti-jozsef/schubert-szerenad-zeneszoveg.html (letöltve: 2024. 04. 25.)